

دوسرے ہائے مخالفت کبشتی برآمد چنانکہ گویند فرود۔
 باطبع ملولت چہ کند دل کہ نسا زد شرطہ ہمہ وقتے نبود لائق کشتی
 دست دعا بر آورد و فریاد بیفا پیدہ کردن گرفت۔ شعر
 دست تفرع چہ سو بندہ محتاج را وقت دعا بر خدا وقت کرم در غل
 قطعہ

از زرو سیم راستے برساں خوشتن ہم تمے برگیر
 وانکہ این خانہ کز تو خواہد ماند خستے از سیم و خستے از زر گیر
 آورده اند کہ در مصر اقارب درویش داشت بعد از ہلاک و سے
 پہ بقیت مال و سے تو انگر شدند جاہا سے کہن برگ او بدریدند و
 خزو و میاطلی بعوض آن بریدند ہدراں ہفتہ یکے را دیدم از ایشان
 بر باد پائے سوار رواں و غلام و دور پے دواں۔ قطعہ
 وہ کہ گر مردہ باز گردیدے ہسراے قبیلہ و پیوند
 رد میراث سخت تر بونے وارثاں راز مرگ خویشاوند
 بسابقہ مسرفتی کہ در میاں ما بود آستینش گزستہ و گفتم۔ بیت
 بخورے نیک سیرت سرہ مرد کاں فرود مایہ گرو کرد و نہ خورد

حکایت ۲۳۳۔ صیاد ضعیف را ماہی قوی بدام افتاد
طاقت حفظ آن نداشت ماہی برو غالب آمد و دام از دستش
در ر بود۔
قطعه

شد غلامی کہ آب جو آرد آب جو آمد و غلام بیرون
دام ہر بار ماہی آورے ماہی این بار رفت و دام بیرون

بیت

صیاد نہ ہر بار شغالے بسر د یک وز بہ بینی کہ ملنگش بخورد
دیگر صیادان دریغ خوردند و ملاقاتش کردند کہ چنین صیدے در دست
افتاد و ندانستی نگاہ داشتن گفت لے برادر چه تو ان کرد مراد روزی
نبود و اورا ہمچنین رونے ماندہ۔

حکمت۔ صیاد بے روزی در دجلہ نگسیرد و ماہی بے ایل
بر خشک نیرد۔

حکایت ۲۳۴۔ دست و پا بریدہ ہزار پاسے را بکشت۔
صاحب دے برو بگذشت و گفت سبحان اللہ ہزار پاسے کہ داشت
چوں اجلش فراز آمد از بیدست و پاسے گر بختن نتوانست۔

شہنوی

چو آید ز پے دشمن جانستاں بہ بند و اجل پاسے مرد و و احو
 و آندم کہ دشمن سپاہے رسید کمان کیانی نسیاید کشید
 حکایت ۲۵۔ اسلئے را دیدم سہین و خالقے شہین و ربرو
 مرکب تازی وزیر و قصبے مصری بر سر کسے گفت سعدی چگونہ
 ہی بینی این دیباہے معلوم بریں حیوان لا اعلیٰم گفت تم قطعہ
 شریف گرتفتت شو و خیال بند کہ پایگاہ بلندش ضعیف خواہد شد
 و آستانہ سہین بچ زر بزند گمان مبر کہ سفید شریف خواہد شد

قطعہ

بادمی نتوان گفت مانند این حیواں مگر دراعہ و دستار و نقش بیرونش
 بگرد درجہ اسباب ملک و ہستی او کہ بیچ چیز نہ بینی حلال جز خوشش
 حکایت ۲۶۔ وز دے گردے را گفت شرم نینداری
 از برائے جوے سیم دست پیش ہر لہیم دراز کردن گفت پلٹ
 دست دراز لپے یک جتہ سیم چہ کہ بس بر ند بدانگے دو نیم
 حکایت ۲۷۔ مشت ز نے را حکایت کنند کہ از دہر محاکف

بقفاں آمدہ بود و از خلق زنی را بخود دوست تنگ بجان رسیدہ
 شکایت پیش پدر برد و اجازت خواست کہ منم سفر دارم مگر بقوت
 بازو دامن کا سے فراچنگ آرم کہ بزرگان گفتہ اند۔ بیست
 فضل و ہنر صنایع ست تا نہائید عود بر آتش نہند مشک بسایند
 پدر گفت سائے پیر خیال بحال از سر بہ کن در پاسے قناعت درو من
 سلامت کش کہ خرد مندان گفتہ اند دولت نہ بکشیدن است چارہ
 کم بوشیدن ست۔

کس نتواند گرفت دامن دولت بزرگ کوشش بیفائده است و تمہ برابر و کور
 نشود

اگر ہر سر ہویت دو صد خرد باشد خرد بکار نیاید چو سنجست بہ باشد
 پس گفت سائے پدر قوا بد سفر بسیار است از زہت خاطر و ہنر منافع و
 دیدن عجائب و شنیدن غرائب و تفرج بلدان و معاشرت خلایق
 و تحصیل جاہ و ادب و مزید مال و مکتب و معرفت یاران و تجربت
 روزگاران چنانکہ سالکان طریقت گفتہ اند۔ رباعی ۔
 تا بدکان حسانہ در گروی ہرگز سائے خام آدمی نشوی

برو اندر جہاں تفریح کن پیش ازاں روز گز جہاں بُری
 پدر گفت لے پس منافع سفر چہیں کہ تو گفتی بیشمار است و لیکن مسلم
 سہ طائفہ راست سختیں باز رگ گئے را کہ با وجود نعمت و مکنت غلامان
 و کنیزگان دارد و شاگردان چاہک ہر روز شہرے و ہر شب بقا
 و ہر دم بفریح گاہے از نعیم دنیا متمتع قطعہ
 منعم بگوہ و دشت بیابان غریبیت ہر جا کہ رفت خمیہ زد و خواب گاہ سخت
 و انرا کہ بر مراد جہاں نیست دسترس در زاد بوم خویش غریب است و ناشناخت
 و دوم عالمے کہ بمناطق شیریں و قوت فصاحت و مایہ بلاغت ہر جا کہ
 رود بخدمت او اقدام نمایند و اگر ام کم کنند قطعہ
 وجود مردم و نامثال زر طلاست کہ ہر جا کہ رود قدر و قیمتش دانند
 بزرگ زادۂ نادان بشہر و اما نہ کہ در دیار غریبش بہیج نستانند
 سوم کمینہ پیشہ و سے کہ بسعی باز و کفانی حاصل کند تا آہر و سے از بہر
 لقمہ ریختہ نگرود چنانکہ بزرگان گفتہ اند قطعہ
 گر بغریبی رود از شہر خویش سختی و محنت نبرد و منسبہ دوز
 و بخرابی فتد از ملک خویش گریستہ خفتد ملک نیمروز

چنین صفتا کہ بیان کروم لے پس در سفر موجب جمعیت خاطر است
 وداعیہ طیب عیش و آنکہ ازین جملہ بے بہرہ است بخیال باطل و جہا
 برود و دیگر گمش نام و نشان نشود۔ قطعہ

ہر آنکہ گردش گیتی بکین ادب خاست بغیر مصلحتش رہبری کستد ایام
 کیوترے کہ دیگر آشیاں نخواہد دید قصتا ہی بردش تابوسے دانہ و دام
 پس گفت لے پدر قول حکما را چگونہ مخالفت کنم کہ گفت اندر رزق
 اگر چه مقسوم است با سباب حصول آن تعلق شرط است و بلا اگر چه
 مقدور است از ابواب دخول آن حذر کردن واجب۔ قطعہ
 رزق ہر چند بیگماں برسد شرط عقلست جستن از در ہا
 و رچہ کس بے اجل نخواہد بود تو مرو در دہان از در ہا
 دریں صورت کہ منم با پیل دہاں بزخم و باشیر زیاں پنچہ در انگلست
 پس مصلحت آن است لے پدر کہ سفر کنم کہ ازین پیش طاقت بینوائی
 نمی آرم۔ قطعہ

چوں مرد بر فنا دز جائے و مقام خویش دیگر چہ غم خورد ہمہ آفاق جائے او
 شب ہر تو انگریے بسرے ہمیرود درویش ہر کجا کہ شب بسرے او

ایں بگفت و پدرا و دواع کرد و ہمت خواست و رواں شد و بانو
 ہی گفت ۔

بیت

ہنرور چو بخش نباشد بکام بجاسے رودکش ندانند نام
 ہمچنین تا برسید بر کنار آبے کہ سنگ از صلابت او بر سنگ ہی آمد
 و خروشش بفرسنگ میرفت بیت

سگمیں آبے کہ مرغابی درو این بود کتریں موج آسیا سنگ از کنارش در بود
 مگر وہی مردمان را دید ہر ایک بقراضے در معبر
 نشستہ و رخت سفر بستہ جوان را دست عطا بستہ بود زباں شناسنا
 برکشود چندا کہ زاری کرو یاری نکر دند ملاح بیروت از و بچندہ
 برگردید و گفت ۔

شعر

بے زرنم تواند کہ کند بر کس زور و زرداری بزور محتاج نہ
 شعر

زرنرداری نتوان رفت بزور از دریا زور وہ مروچ باشد زرنم کرد بیار
 جوان را دل از طعنہ ملاح ہم بر آمد خواست کہ از و انتقامے کشد کشتی
 رفتہ بود آواز داد و گفت اگر بدیں جامہ کہ پوشیدہ ام قناعت کنی

در بیخ نیست ملاح طمع کرد و کشتی بازگردانید. بیت
 بدوزد شره دیده پوشمند در آرد طمع مرغ و ماهی بند
 چند آنکه ریش و گریبانش بدست جوان افتاد بخود در کشید و بلبه محابا
 فرو کوفت یارش از کشتی بدر آمد که پشتی کند همچنین دشتی دید پشت
 بگردانید حسرت آن چاره ندید که با او بمصالحت گرانید و با جرت کشتی
 سمحت نماید - **مشوی**

چو پر خاش بینی تحمل بیار که سهله به بند در کار زار
 بشیرین زبانی و لطف و خوشی توانی که پسله بهوش کشتی
 لطافت کن آنجا که بینی تیغز نبرد تنم نرم را تیغ تیز
 بعد از ماضی بقدمش در افتادند پس بکشتی در آوردند و روان شدند
 تا برسیدند بستون از عمارت یونان در آب ایستاده ملاح گفت
 کشتی را خلع هست یک از شما که زور آور ترست باید که برین ستون
 بر رود و حطام کشتی بگیرد تا عمارت کنیم جوان بغرور دلاوری
 که در سرداشت از خصم آزروه نیندیشید قول حکما را کار نیست گفته اند هر کرا
 رسنجه بدل رسانیدی اگر در عقب آن صدر راحت برسانی از پادش

آں یک رنجش امین مباحش کہ پیکاں از جرحت بدر آید و آزار و دل
 بساند۔
 چه خوش گفت یکتاش با خیلانش چو دشمن خراشیدی امین مباحش

مزد
 قطع

مشو امین کہ تنگدل گردی چوں زد سقت دلے بہ تنگ آید
 سنگ بر بارہ حصار مزن کہ بود کز حصار سنگ آید
 چند آنکہ مقود کشتی بسا عد بر چپید و بر بالاسے ستوں رفت ملاح زمام
 از کفش در گسلانید و کشتی بر اند بیچارہ متحیر باندر روزے دو با محنت
 کشید و سختی دید سوم روز خواہش گریباں گرفت و در آب انداخت
 بعد از شباز رونے و گر بر کنار افتاد از حیاتش رسقے ماندہ بود
 برگ درختاں خوردن گرفت و بیخ گیاہاں بر آوردن تا اندکے
 قوت یافت سر در سیاہاں نہاد و میرفت تا تشنہ بے طاقت شد
 و بر سر چاہے رسید قوسے بر و گرد آمدہ شربت آب پیشینے
 ہی آشامیدند جوان را پیشینے نبود طلب کرد و بیچارگی نمود حمت
 نیاوردند دست تعدی دراز کرد و میسر نمی شد تنے چند را فرو کوفت

مردان غلبہ کردند و بے محابا بزدندیش مجروح شد۔ قطعہ
 پشہ چو پشہ بزد پیل را باہم مروی و صلابت کراوست
 مورچگان را چو بود اتفاق شیرزیاں را بد راتند پوست
 بحکم ضرورت در پے کار و اں افتاد و برنت شبانگہ برسیدند بقا
 کہ از دزدان پشتر بود کار و انیاں را دید لرزہ بر اندام افتادہ و دل
 بر ہلاک نہادہ گفت اندیشہ مدارید کہ دریں میان کیے منم کہ بہ تنہا چاہ
 مرد را جواب گویم و دیگر جو تاں یاری گسند این گفت و مرد م
 کار و اں بلا ت او قوی دل شدند و بصحبتش شادمانی کردند و بڑا جواب
 دستگیری واجب دانستند جو ان را آتش معدہ بالا گرفتہ بود و عنان
 طاقت از دست رفته لقمہ چند از سر اشتہا تناول کرد و دے چند
 آب آشامید تا ویو درونش بیارامید و بختت پیر مردے جہان دیدہ
 در اں کار و اں بود گفت لے جماعت من ازین بدرقہ شما اندیشناکم
 بیش از انکہ از دزدان چنانکہ حکایت کنند غریبے را در سے چند
 گرد آمدہ بود و شب از تشویش لوریاں در خانہ نمی خفت کیے را
 از دوستان بر خود خواند تا وحشت تنہائی بدیدار و بے منصرف

کند شبے چند در صحبت او بود چندانکہ بر در مہاش و قون یافت
 بہر و بخورد و سفر کرد باہر اوں دیدند غریب گریاں و عریاں کے
 گفت حال چہیت مگر آں در مہاسے ترا دزد برد گفت لاوالہ

بدرقہ برد - قطعہ

ہرگز ایمن زیار نشستم تا بہ انستم آنچه عادت اوست
 زخم دندان دشمنی تیزست کہ نماید چشم مردم دوست

چہ دانید اگر این ہم از جملہ دزدان باشد بیاری در میان ما تعبہ شدہ
 تا بوقت فرصت یاراں را خبر کند مصلحت آں بنیم کہ مراں خفتہ
 را بگذاریم و رخت برداریم جو انان را پند پیر استوار آہر و مہابتے
 از مشت زن در دل گرفتند و رخت برداشتند و جواں را خفتہ
 بگذاشتند انکہ خبر یافت کہ آفت باش بر کتف تافت سر بر آورد
 کارواں رفتہ دید بیچارہ بسے بگردید رہ بجاسے نہر و تثنہ و مینوا
 روے بر خاک و دل بر ہلاک بناوہ میگفت - شعر

در شتی کند بر غریباں کے کہ نا بودہ باشد بغربت بسے

مسکیں دریں سخن بوہو کہ بادشہ پسرے بصید لشکریاں دور افتاؤد

و بالاسے سرش ایسا وہ ہی شنید و در ہیاتش ہی نگرید صورت
 ظاہر ش پاکیزہ دید و صورت حالش پریشیاں پرسید از کجائی و
 بدیں جانگہ چون افتادی بر رخے از انچہ بر سر اورفته بود اعادت
 کرد ملکزادہ را بر حال تباہ اور حمت آمد و خلعت و نعمت داد و
 معتد سے را باوسے بفرستاد تا بشہر خویش باز آمد پدر بدیدن او
 شادمانی کرد و بر سلامت حالش شکر گفت شبا نگہ از انچہ بر سر اورفته
 بود از حالت کشتی و جو رملاح و جفا سے روستائیاں بر سر چاہ و غدر
 کاروانیاں در راہ با پدر ہمگفت پدر گفت اے پسر گفتت ہنگام
 رفتن کہ تہیدستان را دست ولیری بستہ است و پنچہ شیری شکستہ
 شعر

چہ خوش گفت آن تہیدت سلخ شور جھے زر بہتر از پنجاہ من زور
 پسر گفت ہر آئنہ تاریخ نبری گنج بر نداری و تا جان در خطر نہی بردمن
 نظر نیابی و تا دانہ پریشیاں تہ کنی خرمن بزرگسیری نہ بینی بانڈک مایہ
 رنجے کہ بر دم چہ تحصیل راحت کردم و بہ نیشے کہ خوردم چہ مایہ
 عسل آوردم۔

بیت

گریچ بیرون زر زق نتوان خورد در طلب کاہلی نباید کرد

نبرد

خواص گرانڈیشہ کند کام ننگ ہرگز نہ است در گرانمایہ بچنگ

آبائے زیریں متحرک نیست لاجرم تحمل بار گراں میکند۔ قطعہ۔

چہ خورد شیر شرد در بن غار باز آفا وہ راجہ قوت بود

گر تو در خانہ سپید خواہی کرد دست و پایت چونک بیوت بود

پر پسر را گفت ترا درین نوبت فلک یادری کرد و اقبال رہبری کہ صاحب

دوستی بتو رسید و ہر تو بچشائید و کسر حالت را بہ تقدسے جبر کرد چہنیں

انفاق ناہرافتد و بر ناد حکم نتوان کرد۔ بیت

صیاد نہ ہر بار شقائے بیرو باشد کہ یکے روز پلنگش بدرو

چنانکہ یکے از طوک پارس را نگینے گرانمایہ در انگشتری بود ہائے حکم

تفرج باستے چند خاصاں بمصلا سے شیراز بیرون رفت فرمود تا انگشتری

را بر گنبد عضد نصیب دندا ہر کہ تیز حلقہ انگشتری بگذراند خاتم اورا باشد

آفاقاً چہار صد حکم انداز کہ در خدمت او بودند بینداختند جملہ خطا کردند

مگر گود کے کہ بر بام رہا سٹے باز کچھ تیرا زہر طرف می انداخت با دصبا
تیرا و از حلقہ انگشتری بگذرانید و خلعت و نعمت یافت خاتم بے
از رانی داشتند آورده اند کہ پسر تیر و کمان را بسوخت گفتند چرا چنین کردی
گفت تا رونق سختیں بر جا سے ماند قطعہ۔

کہ بود کز حکیم روشن رائے بر تیا بد و دست تدبیر سے
گاہ باشد کہ گودک ناداں بغلط بردہفت زند تیر سے
حکایت ۲۸۔ درویشے راشنیدیم کہ بقاسے درشتہ بود
و در برو سے از جہاں بستہ و ملوک و اختیارا در چشم صحت او شوکت
و ہیبت نمازہ۔ قطعہ

ہر کہ بر خود در سوال کشاد تا ہمبیر دنیا ز مند بود
آز بگذار و پادشاہی کن گردن بے طمع بلند بود
یکے از ملوک آں طرف اشارت کرد کہ توقع بکبریم و اخلاق مرداں چنینست
کہ سیکے با ما بنان و نمک موافقت کنیہ شیخ رضا داد حکم آنکہ اجابت
و دعوت سنت است دیگر روز ملک بعد از قدموش رفت عابد از جا
برجست و ملک را در کنار گرفت و ملطف کرد و ثنا گفت چوں غائب

شدیکے از جماعت پر سید شیخ را کہ چندیں ملاطفت امر فرما کہ با پادشہ
 کردی خلاف عادت بود و دیگر ندیدیم گفت نشیدی آنکہ یکے از
 صاحبداں گفتہ است۔ **نسر**

ہر کرا بر ساط بنشستی واجب آمد بخدش برخاست

شہسوی

گوش تو اند کہ ہمہ عمر سے نشود آواز دوت و چنگ نے
 دیدہ شکیبہ ز تاشاے باغ بے گل و نسریں سہر آرد و ماغ
 گر نبود باش آگتدہ پر خواب تو اں کرد حجر زیر سر
 دین شکم بے ہنر چچ بیچ صبر ندارد کہ بسازد بہ بیچ

باب چہارم

در فوائد خاموشی

حکایت اول۔ یکے از دوستان را گفتم اقلناع سخن گفتنم
 بعزت آن اختیار آمدہ است کہ غالب اوقات در سخن نیک و بد
 اتفاق افتد و دیدہ دشمنان جز بر بدی نمی آید گفت دشمن آن بہ کہ

نیکی نہ بیند۔

شعر

پنیر بچشم عداوت بزرگتر عیب است محل است سعد و در چشم دشمنان خات

بیت

نور گیتی فروز چشمہ ہور زشت باشد بچشم موشک کور

حکایت ۲۔ بازار گانے را ہزار دینار خسارت افتاد پیرا

گفت نباید کہ باکے این سخن در میاں نہی گفت لے پدر فرماں ترا

نگویم و لسیکن باید کہ مرابرا فائدہ این مطلع گردانی کہ مصلحت در بنا

داشتن چیت گفت تا مصیبت دو نشود یکے نقصان مایہ دوم

شعر

شماقت ہمایہ۔

گواندہ خویش بادشماں کہ لاجول گویند شادی کنناں

حکایت ۳۔ جو اپنے خرد مندا از فنون فضائل حطے وافر

داشت و طبعے نافر حیدانکہ در محافل و انشمنداں نشستے زبان سخن

بہستے بارے پدرش گفت لے پسر تو نیز آنچه دانی بگو سے

گفت ترسم از آنچه ندانم پر بند و شر ساری برم۔ قطعہ

اں شنیدی کہ صوفے میکونفٹ زیر نعلین خویش منجے پسند

۳ ستینش گرفت سرہنگے کہ بیانفل برستورم بند

فرد

نگفت ندادو کے باتوکار و لیکن چوگفتی ویش بیار

حکایت ۴۔ عالی معتبراً مناظرہ افتاد با یکے از ملاحدہ

نعیم السد علی احدہ و بحجت با او بر نیامد سپر بنداخت و برگشت کے

گفت ترا با چندیں فضل و ادب کہ داری با بیہینے حجت نماذگفت

علم من در قرآن ست و حدیث گفتار مشائخ و او برینا معتقدنیت

و نہی شنود و مرا شنیدن کفر او بچہ کار آید۔ بیت

آنکس کہ بقراں دخیر زو نہی آن ست جوایش کہ جوایش نہی

حکایت ۵۔ جالینوس اپنے را دید دست در گریہاں

و انشمندے زوہ و بجز متی ہی کردگفت اگر ایں دانا بونے کار او

بناواں بدینجا نرسیدے۔ مثنوی

دو حائل را بناشد کین و پیکار ندانائے ستیز و با سبکسار

اگر ناواں بوشت سخت گوید خرد مندش نبرمی دل بجوید

دو صاحب دل نگمدارند معنے ہمیدوں سرکش و آزر مچنے

وگر برہر دو جانب جاہلانند اگر زنجیر باشد بگسلانند
 یکے رازشت خوئے داوڈ نام تحمل کرد و گفت لے نیکے جام
 بتر زاتم کہ خواہی گفتن آنی کہ دائم عیب من چوں منجانی
 حکایت ۱۱۔ سبحان واکل را اور فصاحت بے نظیر نہاد و اند
 بحکم آنکہ ساسے بر سر جمیع سخن گفتے کہ لفظی مکرر نہ کرے و اگر یہاں
 اتفاق افتائے بہارت و گیر گفتمے و از جملہ آداب ندہا کے حضرت
 ملوک یکے این ست۔ **نظم**
 سخن گر چہ دل بند و شیریں بود کسراوار تصدیق و تحسین بود
 چو یکبار گفتی گو باز پس کہ حنیوا چو یکبار خور و ندوس
 حکایت ۱۲۔ یکے راز حکما شنیدم کہ میگفت ہرگز کسے بھیل
 خود استرار نکرده است مگر آکس کہ چوں دیگر سے در سخن باشد
 ہچماں تمام ناگفتہ سخن آغاز کند۔ **نظم**
 سخن را سرست لے خرد مند دین میا و سخن در میان سخن
 خداوند تدبیر و فرہنگ و ہوش نگوید سخن تانہ بیند خوش
 حکایت ۱۳۔ تنے چند از بندگان محو و گفتند حسن میبندی را

کہ سلطان امروز چہ گفت ترا در قلاں مصلحت گفت بر شاہم پوشیدہ
منانہ گفتند آنچه با تو گوید با مثال ما گفتن رواندارو گفت
باعتماد آنکہ واند کہ نگویم پس چرا ہی پرسید۔ بیت

نہ ہر سخن کہ بر آید بگوید اہل شناخت بسر شاہ سر خوشی تن نشاید باخت
حکایت ۵۔ یکے از شعر ایش امیر وزداں رفت و تنگے

بر خواند فرمود تا جامہ را از او بدر کردند مسکین برہنہ بسر ما میرفت
سگاں در قفای سے افتادند خواست تاشگے بردار و وسگاں را
و قکت زمین بیخ گرفتہ بود عاجز شد گفت این چہ حرامزادہ
مرد ماں اند کہ سگاں را کشا وہ اند و سنگ را بستہ امیر وزداں از عرفہ
بید بشتید و بختید و گفت سے حکیم از من چیز سے بخواہ گفت
جامہ خود می خواہم اگر انعام فرمائی۔ مصرعہ

امیدوار بود آدمی بخیر کساں مرا بخیر تو میدنیت بد مرساں
سالار وزداں را بر و رحمت آمد جامہ باز فرمود و قبا پوشتینے براں
مزید کرد و وسے چند۔

حکایت ۱۰۔ خطیبے کر بہ الصوت خود را خوش آواز پنداشتے

و فریاد بے فائدہ برداشته گفتمی تَعِيبُ عَرَابِ الْبَيْنِ در پرده الحان
اوست یا آیه ان اَنْكُرُ الْاَصْوَاتِ در شان او۔

مردم قر یہ بعلت جاہے کہ داشت بلبتش می کشیدند و او تیش
را مصلحت نمیدیدند تا یکی از خطباے آن اقلیم کہ با او عداوتے
نہانی داشت باے بہ پریش آمدہ بودش گفت ترا خوابے دیدہ ام
خیر باد گفت چه دیدی گفت چنان دیدم کہ ترا آواز خوش بود و مردمان
از انقباس تو در راحت خطیب اندرین نختے بیندیشید و گفت چه مبارک
خوابے ست کہ دیدی کہ مرا بر عیب خود واقف گردانیدی معلوم شد
کہ آوازے تا خوش دارم و خلق از بلند خواندن من در بخند عمد کردم
کہ ازین پس خطبہ نگویم مگر با ہستگی۔ نظم

از صحبت دوستے بر تخم
عظیم ہند و کمال بیند
کا خلاق بدم حسن نماید
خارم گل و یاسمن منساید
کو دشمن شوخ چشم میباید
تا عیب مرا بہ من منساید

منہ

ہر آنکس کہ عیبش بگویند پوش
بشو و انداز جاہلی عیب خویش

حکایت ۱۱۔ یکے در مسجد بطوع بانگ نماز گفتمے باواسے کہ
 مستعان را از وفرت بودے و صاحب مسجد امیرے بود عادل نیکو
 میخواستش کہ دل آزرده گردو گفت اسے جو انرد مرایں مسجد را موزنان
 قدیکے اند کہ ہر یکے از ایشان را پنج دینار مرتب داشته ام ترا وہ دینار
 میدہم تا جاسے دیگر روی بریں قول اتفاق کردند پس از مدسے دور
 گذسے پیش امیر باز آمد و گفت ایجاوند بر من حیف کردی کہ بدہ دینار
 ازاں بقعہ ام بیرون کردی کہ آں جا کہ رفتہ ام بست دینار میدہند
 کہ جاسے دیگر روم قبول نمیکنم امیر سنجید و گفت زہنار نستانی
 کہ بر پنچاہ دینار راضی گردند۔ شاعر

بہ تیشہ کس نخرشد ز روے خار گل چنانکہ بانگ و شرت تو میخراشد دل

حکایت ۱۲۔ ناخوش آوازسے بیانگ بند قرآن خواندسے

صاحب دسے روزسے برو بگذشت و گفت ترا مشاہرہ چندست گفت
 بیچ گفت پس چنین زحمت بخود چرامیدہی گفت از بہر خدامی خواہم

گفت از بہر خدا دیگر مخواں۔ بیت

گر تو قرآن بدیں نطخوانی بسبری رونق مسلمانانی

باب ششم

در ضعف پیری

حکایت ۱۔ باطائفہ دانشمندان در جامع دمشق بستے ہی
 کر دم کہ جو اسنے در آہر گفت دریں میاں کسے ہست کہ زبان پارسی
 دانند غالب اشارت بہن کردند گفتش خیرست گفت پیرے صدر پچاہ
 سالہ در عالت نزع است و بزبان عجم پیرے ہمگیوید و مفہوم نامیگرود
 اگر بکریم پنجدہ شوی مزہ یابی باشد کہ و صلیتے ہی کند چوں بیالینش فراز
 آدم این میگفت۔
 قطعہ

دے چند گفتم بر آرم بجام درینا کہ بگرفت راہ نفس
 درینا کہ بر خوان الوان عمر دے چند خوردیم و گفتند بس
 معانی این سخن بزبان عربی باشامیاں ہی گفتم و تعجب ہی کردند از
 عمر دراز و تاسف او ہمچنان بر حیات دنیا گفتم چگونه دریں حالت
 گفت چه گویم۔
 قطعہ

ندیدہ کہ چه سختی ہمیرسد بکے کہ از دہانش بدر میکنند و ندانے

قیاس کن کہ چہ مالمش بود در آن ستا کہ از وجود عزیزش بدرود جان
گفتم تصور مرگ از خیال بدر کن و وہم را بر طبیعت مستولی مگردان
کہ فیلسوفان یونان گفتہ اند مزاج اگر چہ مستقیم بود اعتماد بقرار نشاید
و مرض اگر چہ ہائل بود دلالت کلی بر ہلاک نکند اگر فرمائی طبیعے
را بنجو انیم تا معاہجت کند ویدہ بر کرد و بخندید و گفت - مثنوی

دست بر ہم زند طبیب ظریف   چون خرف بیند او نمادہ حریت

خواجہ در بند نقش ایوان است   خانہ از پاسے پست ویران است

پیر مرثے بہ نزع سے نالید   پیرزن صد شش ہی مالید

چوں مخطا شد اعتدال مزاج   نہ عزیمت اثر کند نہ علاج

حکایت ۲ - مہمان پیرے بودم در دیار بکر کہ مال فراوان

داشت و فرزندے یگانہ شبے حکایت کرد کہ مراد در عمر خویش بجز این

فرزند نبودہ است درختے دریں وادی زیارت گاہ است کہ مردمان

بکاجت خواستن آنجا روند و شبہا سے دراز در پاسے آن درخت

بمخانا مالیدہ ام تا مرا این منہ ز ند بخشیدہ است شنیدم کہ پسر باریق تھا

آہستہ می گفت چہ بوسے اگر من آن درخت را بدانتے کہ کجاست

تا دعا کر دے کہ پدرم برسے ۔

حکایت - خواجہ شادی کناں کہ سر زدم عاقل ست و سپر

طعنہ زناں کہ پدرم فر تو ست ۔ قطعہ

سالہا بر تو بگذر و کہ گزار نکنی سو سے تربت پرت

تو بجائے پدر چہ کردی خیر تا ہاں چشم داری از پرت

حکایت ۳ - روزے بغرور جوانی سخت راندہ بودم

و شبانگہ پاسے کر یوہ سست ماندہ پیر مردے ضعیف از پس

کارواں ہی آمد گفت چہ خسی کہ نہ جائے خفتن ست گفتم چوں روم

کہ نہ پاسے رفتن ست گفت این نہ شنیدی کہ صاحب دلاں گفتہ اند

رفتن و شستن بہ کہ و دیدن و گسستن ۔ قطعہ

ایکے مشتاق منزلی شباب پند من کار بند و صبر آموز

اسپ تازی دو تک رود بشاب اشتر آہستہ می رود شب و روز

حکایت ۴ - وقتے بھل جوانی بانگ بر ما در زوم دل

آزردہ بکنجہ بنشست و گریاں ہی گفت مگر خردی فراموش کردی

کہ درشتی میکنی ۔

قطعہ

چو خوش گفت ز آلے بفرزند خویش چو دیدش یلنگ افکن و پلین
 گرازم خرویت، یاد آمد سے کہ بیچارہ بودی در آغوش من
 نگر دی دریں روز برین جفا کہ تو شیر مردی و من پیر زن
 حکایت ۵۔ تو انگریس بنی را پسر سے رنجور بود نیک خواہا
 گفتندش کہ ختم قرآن نے کنی از ہر فرسے یا ہڈی قرآن سے لختے ہاندیش
 فرورفت و گفت ختم صحیفہ اولی تراست کہ گاہ دورست صاحبہ
 بشنید گفت ختمش بعزت آں اختیار آمد کہ تراں بر سر زبان بہت
 وزیر در میان جان۔

مثنوی

درینجا گردن طاعت نہادن گرش ہمراہ بوشے دستا دن
 بدینا سے چو خرد گل بانند ورا الحمد سے بخوابی صد بخوانند

باب ہفتم

در تاثیر تربیت

حکایت ۱۔ یکے از وزرا پسر سے کودن بود پیش دانشمند سے